

А. Наконечна,
асистент кафедри теорії та філософії права юридичного факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка

ЗУМОВЛЕНІСТЬ ЛЮДСЬКИМИ ПОТРЕБАМИ ТА ІНТЕРЕСАМИ ПРАВОЗАСТОСОВЧОЇ І ПРАВОТЛУМАЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Складником будь-якої правозастосувальної діяльності є тлумачення (з'ясування і роз'яснення) правозастосовчим органом змісту застосовуваної ним юридичної норми. При цьому важливе, а іноді й вирішальне значення у цій діяльності має врахування можливого впливу правозастосовчого акта на стан задоволення певних потреб та інтересів безпосереднього адресата правозастосування (а також і деяких інших суб'єктів). Є підстави припустити, що чим точніше і частіше відображені (і названі) потреби (інтереси) адресата правозастосування, тим більш вірогідним буде вплив на них такої діяльності.

Проаналізувавши поширені в юридичній науці дефініції поняття «правозастосування» автором було сформульоване таке його визначення: правозастосовча діяльність – це владно-регулятивна діяльність повноважних суб'єктів, яка полягає у прийнятті персоналізованого рішення щодо конкретних осіб, яке спрямоване на задоволення людських потреб та інтересів і полягає у встановленні взаємних прав і обов'язків цих суб'єктів, що реалізовуватимуть відповідну юридичну норму. Автор акцентує увагу саме на потребу спрямованість правозастосовчої діяльності.

Нині набуває певного практичного значення виявлення частоти згадування у правозастосовчих актах різноманітних людських потреб та інтересів. Адже будь-яка правозастосовча діяльність має своїм остаточним призначенням задоволення певних людських потреб та інтересів тих чи інших суб'єктів соціуму. При цьому особливій увазі заслуговує судове правозастосування, що є одним із різновидів правозастосовчої діяльно-

сті. З цією метою автором було проведено відповідне дослідження на матеріалах правозастосовчої діяльності низки вищих судових органів України. Воно здійснювалося за допомогою методу кількісного аналізу, що дозволяє встановити, як часто певні правозастосовчі органи аргументують свої рішення посиланням на ті чи інші людські потреби та інтереси. Такі «посилання» у свою чергу можуть свідчити про потребу спрямованість правозастосовчих рішень.

Емпіричною базою для дослідження слугували: 1) постанови Верховного Суду України (2015–2017 рр.), 2) рішення Конституційного Суду України (2015–2017 рр.). Це зумовлено тим, що перший як найвищий орган у системі судустрою України, а другий як єдиний орган конституційної юрисдикції вирішують найскладніші та найактуальніші питання юридичної практики. Спершу було визначено загальну кількість вживання терміно-понять «потреба» та «інтерес» у всіх досліджуваних актах зазначених органів за вказаний період. Після цього такі показники їхнього вживання було класифіковано за різновидами за такими двома критеріями:

1) сфера життєдіяльності суб'єктів (особистісні, економічні, політичні, у сфері соціального захисту, культурно-духовні потреби та інтереси),

2) суб'єкт-носій потреб та інтересів (індивідуальні, колективні, індивідуально-колективні). Наостанок за цими критеріями було підраховано загальну кількість показників вживання терміно-понять «потреба» та «інтерес» у всіх досліджених правозастосовчих актах.

Результати дослідження відображені у таблицях 1 і 2.

Таблиця 3

Кількісні показники вживання терміно-понять «погреба» («інтерес») у правозастосовчих актах за сферою життєдіяльності суб'єктів						
Різновиди погреб (інтересів)	Постанови ВСУ			Рішення КСУ		
	2015	2016	2017	2015	2016	
особистісні	7 випадків (23.12.2015 р. № 6-327цс15 (2 випадки), 16.12.2015 р. № 6-2510цс15 (2 випадки), 18.11.2015 р. № 6-187цс15 (2 випадки), 04.11.2015 р. № 6-734цс15)	4 випадки (20.01.2016 р. № 6-2808цс15, 03.02.2016 р. № 6-885цс15, 10.02.2016 р. № 6-2250цс15, 02.03.2016 р. № 6-308цс15)	6 випадків (19.04.2017 р. № 6-3057цс16 (2 випадки), 29.03.2017 р. № 6-3104цс16 (2 випадки), 13.03.2017 р. № 6-147цс17 (2 випадки))	-	3 випадки (01.06.2016 р. № 2-рп/2016 (п. 22), 08.06.2016 р. № 3-рп/2016 (п. 21), 08.09.2016 р. № 6-рп/2016 (п. 22))	-
економічні	1 випадок (07.10.15 р. № 6-573)	4 випадки (13.01.2016 р. № 6-3019цс15, 17.02.2016 р. № 6-1171цс15, 24.03.2016 р. № 6-1009цс15, 06.04.2016 р. № 6-312цс16)	2 випадки (12.04.2017 р. № 6-487, 05.04.2017 р. № 6-399цс17)	-	1 випадок (08.06.2016 р. № 4-рп/2016 (п. 22))	-
політичні	6 випадків (23.12.2015 р. № 6-377цс15, 09.12.15 р. № 6-1426цс15, 02.12.2015 р. № 6-1707цс15, 25.11.2015 р. № 6-913цс15, 11.11.2015 р. № 6-2187цс15, 21.10.2015 р. № 6-106цс15)	3 випадки (27.01.2016 р. № 6-477цс15, 16.03.2016 р. № 6-30цс15, 30.03.2016 р. № 6-107цс16)	7 випадків (24.04.2017 р. № 6-2885цс15 (2 випадки), 22.03.2017 р. № 6-2967цс16, 01.03.2017 р. № 6-3139цс16, 22.02.2017 р. № 6-17цс17, 01.02.2017 р. № 6-2360цс16, 16.01.2017 р. № 6-2552цс16)	-	4 випадки (01.06.2016 р. № 2-рп/2016 (п. 3), 08.06.2016 р. № 4-рп/2016 (п. 22), 01.07.2016 р. № 5-рп/2016 (п. 22), 08.09.2016 р. № 6-рп/2016 (п. 22))	-
у сфері соціального захисту	-	-	-	-	-	-
культурно-духовні	-	-	-	-	-	-

Таблиця 4

Кількісні показники вживання терміно-понять «потреба» («інтерес») у правозастосовчих актах за суб'єктом-носієм

Різновиди потреб (інтересів)	Постанови ВСУ		Рішення КСУ			
	2015	2016	2017	2015	2016	2017
колективні	3 випадки (23.12.2015 р. № 6-377цс15, 16.12.2015 р. № 6-2510цс15, 09.12.15 р. № 6-1426цс15)	2 випадки (27.01.2016 р. № 6-477цс15, 17.02.2016 р. № 6-1171цс15)	8 випадків (12.04.2017 р. № 6-487, 19.04.2017 № 6-3057цс16 (2 випадки), 05.04.2017 р. № 6-399цс17, 29.03.2017 р. № 6-3104цс16 (2 випадки), 13.03.2017 р. № 6-147цс17 (2 випадки))	-	3 випадки (08.06.2016 р. № 4-рп/2016 (п. 22), 01.07.2016 р. № 5-рп/2016 (п. 22), 08.09.2016 р. № 6-рп/2016 (п. 22))	-
індивідуальні	4 випадки (02.12.2015 р. № 6-1707цс15, 25.11.2015 р. № 6-913цс15, 18.11.2015 р. № 6-187 цс15 (2 випадки))	5 випадків (13.01.2016 р. № 6-3019цс15, 10.02.2016 р. № 6-2250цс15, 02.03.2016 р. № 6-308цс15, 30.03.2016 р. № 6-107цс16, 06.04.2016 р. № 6-312цс16)	7 випадків (24.04.2017 р. № 6-2885цс15 (2 випадки), 29.03.2017 р. № 6-3104цс16 (2 випадки), 22.02.2017 р. № 6-17цс17, 01.03.2017 р. № 6-3139цс16, 16.01.2017 р. № 6-2552цс16)	-	2 випадки (01.06.2016 р. № 2-рп/2016 (п. 22), 08.09.2016 р. № 6-рп/2016 (п. 22))	-
індивідуально-колективні	8 випадків (23.12.2015 р. № 6-327цс15 (2 випадки), 16.12.2015 р. № 6-2510цс15 (2 випадки), 11.11.2015 р. № 6-2187цс15, 04.11.2015 р. № 6-734цс15, 21.10.2015 р. № 6-106цс15, 07.10.2015 р. № 6-573)	4 випадки (20.01.2016 р. № 6-2808цс15, 03.02.2016 р. № 6-885цс15, 24.03.2016 р. № 6-1009цс15, 16.03.2016 р. № 6-30цс15)	5 випадків (22.03.2017 р. № 6-2967цс16, 13.03.2017 р. № 6-147цс17 (2 випадки), 01.02.2017 р. № 6-2360цс16, 16.01.2017 р. № 6-2552цс16)	-	3 випадки (01.03.2016 р. № 6-3139цс16, 08.06.2016 р. № 3-рп/2016 (п. 21), 08.06.2016 р. № 4-рп/2016 (п. 22))	-

З поданих таблиць можна зробити висновки про те, що:

– за сферою життєдіяльності найчастіше згадуються особистісні (20 випадків) та політичні (20 випадків) потреби й інтереси порівняно з економічними (8 випадків). Це зумовлено тим, що саме вони найчастіше не задовольняються або задовольняються не повною мірою. Особистісні потреби та інтереси виражають індивідуальність особи (особливості характеру, думок, свідомості, поведінки), її автономію. Дуже часто іншими людьми чиниться вплив або тиск власне на свідомість індивіда, крім того думки і погляди людей можуть ущемлюватися внаслідок певних обставин. Політичні потреби та інтереси відображають можливість людини брати участь у формуванні органів державної влади та місцевого самоврядування, у визначенні та здійсненні їх політики, а відтак вони теж часто можуть зазнавати обмежень. Згадки ж про потреби й інтереси у сфері соціального захисту та культурно-духовні у постановках ВСУ та рішеннях КСУ за досліджуваний період (2015–2017 рр.) взагалі не виявлені.

– за суб'єктом-носієм найпоширенішими є згадки про потреби й інтереси індивідуально-колективні (20 випадків) на відміну від суто індивідуальних (18) та колективних (16 випадків). Це можна пояснити тим, що вони

порівняно з виключно колективними та індивідуальними завжди пов'язані із конкретною ситуацією, яка і є предметом регулювання правозастосовчих судових рішень.

Автор вважає, що потребує прояснення одне важливе питання: що повинен робити інтерпретатор, коли він зустрічається з конфліктом тлумачень? Коли норма наділена двома смислами? Чи може бути здійснено вибір між ними з повним ігноруванням потребо-аксіологічної проблематики?

Твердження про те, що правила («канони») тлумачення приводять до єдиної правильної відповіді, насправді є вкрай [досить] проблематичним. Нижче наведено короткий список взаємовиключних правил тлумачення [1, с. 37–38].

Коротко кажучи, там, де гносеологія себе вичерпує, початок бере аксіологія. За таких обставин інтерпретаційної (сислової) колізії суд вирішуватиме справу на підставі аналізу потреб, які задовольнятимуться першим і другим тлумаченням. Якщо перше тлумачення буде мати корисний соціальний ефект, а друге ні, то вибір передбачити нескладно. Коли ж суду доведеться оцінювати питому вагу у задоволенні потреб першим і другим тлумаченням, то його рішення ухвалюватиметься на користь більш вагомого.

Правило	Протилежне правило
Грамматика і пунктуація повинні розумітись в звичайному смислі	Суди не зв'язані правилами граматики, якщо вбачають в положенні закону неточність чи помилку
Звичайним словам треба надавати звичайного значення, а технічним – технічного	Якщо контекст чи інші міркування свідчать про протилежний намір законодавця, прості слова можуть мати технічний смисл, і навпаки
Не можна упускати окремі слова з тлумачення, наче вони не несуть смислового навантаження	Слова в контракті, що цілковито не сумісні з його смислом, повинні бути упущені
Інтерпретація, за якою закон залишається чинним, повинна мати перевагу над тією, при якій закон втрачає чинність	Інтерпретація, за якою закон залишається чинним, повинна мати перевагу над тією, при якій закон втрачає чинність, тільки якщо це не суперечить наміру договірних сторін

Стаття присвячена аналізу форм впливу людських потреб та інтересів на правозастосовчу та правотлумачну діяльність, а саме: а) матеріальне спричинення такої діяльності, б) формування їх змістовної спрямованості.

Розглянуто сутність поняття правозастосовчої діяльності, яка полягає у тому, що це владно-регулятивна діяльність повноважних суб'єктів, яка полягає у прийнятті персоніфікованого рішення щодо конкретних осіб, яке спрямоване на задоволення людських потреб та інтересів і полягає у встановленні взаємних прав і обов'язків цих суб'єктів, які реалізуюватимуть відповідну юридичну норму. Окрім цього, визначено кількісні показники згадування у правозастосовчих актах терміно-понять «потреба» та «інтерес»:

– За сферою життєдіяльності найчастіше згадуються особистісні (20 випадків) та політичні (20 випадків) потреби й інтереси порівняно з економічними (8 випадків). Це зумовлено тим, що саме вони найчастіше не задовольняються або задовольняються не повною мірою. Особистісні потреби та інтереси виражають індивідуальність особи (особливості характеру, думок, свідомості, поведінки), її автономію. Дуже часто іншими людьми чиниться вплив або тиск власне на свідомість індивіда, крім того думки і погляди людей можуть ущемлюватися внаслідок певних обставин. Політичні потреби та інтереси відображають можливість людини брати участь у формуванні органів державної влади та місцевого самоврядування, у визначенні та здійсненні їх політики, а відтак вони теж часто можуть зазнавати обмежень. Згадки ж про потреби й інтереси у сфері соціального захисту та культурно-духовні у постановках ВСУ та рішеннях КСУ за досліджуваний період (2015–2017 рр.) взагалі

не виявлені.

– За суб'єктом-носієм найпоширенішими є згадки про потреби й інтереси індивідуально-колективні (20 випадків) на відміну від суто індивідуальних (18) та колективних (16 випадків). Це можна пояснити тим, що вони порівняно з виключно колективними та індивідуальними завжди пов'язані із конкретною ситуацією, яка зазвичай і є предметом регулювання правозастосовчих судових рішень.

Ключові слова: правозастосовча діяльність, правозастосовчий акт, правотлумачна діяльність, потреба, інтерес.

Nakonechna A. Dependence of the law-enforcement and law-interpreting activity upon the human needs and interests

The article is dedicated to the analysis of impact of human needs and interests upon the law-enforcement and law-interpreting activity, mainly: a) material conditioning of such activity, b) formation of their semantic orientation.

The article considers the essence of the notions of the law-enforcement activity, which is that it is the government-regulating activity of the authorized subjects which is constituted by the making of personified decision as to certain persons which is aimed at the satisfaction of human needs and interests and in the determination of mutual rights and obligations of such subjects which will realize the corresponding legal norm. Besides, the quantitative indexes are determined of mentioning such notions as the “need” and “interest” in the law-enforcement acts. Thus,

– according to the sphere of vital activity the most frequently mentioned are the personal (20 instances) and political (20 instances) needs and interests. This is conditioned by the fact that they are most frequently not satisfied or only partially

satisfied. The personal needs and interests reflect the person's individuality (traits of character, thoughts, consciousness, behavior), its autonomy. And quite frequently the other people make impact or pressure on the consciousness of an individual, besides, the thoughts and views of the people can be discriminated due to certain circumstances. Political needs and interests reflect the possibility of the state and local government in the determination and enforcement of their politics, and, thus, they also can be frequently discriminated;

– according to the subject-bearer, the needs and interests classified as

individually-collective are the most widely used (19 instances). This can be explained by the fact that they as compared to exclusively collective and individual ones are always connected with the specific situation, which is usually the subject of regulating the law-enforcement judicial decisions.

Key words: Law-enforcement activity, law-enforcement act, law-interpreting activity, need, interest,

Література

1. Benson R. *The Interpretation Game: How Judges and Lawyers Make the Law*. Durham, North Carolina: Carolina Academic Press, 2008. 204 p.

